

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ

А.П. Гірман,
кандидат політичних наук,

Дніпропетровська державна фінансова академія

У статті проведено аналіз стану та основних причин виробничого травматизму і професійних захворювань в Україні. Запропоновані заходи щодо запобігання виробничого травматизму та професійних захворювань на підприємствах.

Сучасний розвиток економіки України потребує нестандартних підходів до створення умов праці, оскільки нові технологічні процеси істотно змінюють характер виробничої діяльності і сприяють виникненню нових ризиків. Пропонується розробити єдину стратегію вирішення проблем: перехід від локального управління до управління системами.

Системний підхід, який поєднує організаційні, правові, соціально-економічні важелі впливу сприятиме ефективному вирішенню завдань щодо покращення умов праці профілактики захворювань, збереження здоров'я найманих працівників.

Ключові слова: *умови праці, охорона праці, безпека праці, професійні захворювання, виробничий травматизм.*

В статье проведен анализ состояния и основных причин производственного травматизма и профессиональных заболеваний в Украине. Предложены мероприятия по предотвращению производственного травматизма и профессиональных заболеваний на предприятиях.

Современное развитие экономики Украины нуждается в нестандартных подходах к созданию условий труда, поскольку новые технологические процессы существенно изменяют характер производственной деятельности и способствуют возникновению новых рисков. Предлагается разработать единую стратегию решения проблем: переход от локального управления к управлению системами.

Системный подход, который сочетает организационные, правовые, социально-экономические рычаги влияния будет способствовать эффективному решению заданий относительно улучшения условий труда, профилактики заболеваний, сохранения здоровья наемных работников.

Ключевые слова: *условия труда, охрана труда, безопасность труда, профессиональные заболевания, производственный травматизм*

Постановка проблеми. У сучасних умовах охорона праці є одним із найважливіших чинників підвищення ефективності праці. Проте нинішній рівень науково-технічного прогресу та соціально-економічні орієнтири розвитку сучасного суспільства досі не спроможні створити сприятливі умови для забезпечення добробуту людини, збереження її здоров'я.

Сьогодні кожен третій працівник здійснює трудовий процес на місцях зі шкідливими та небезпечними умовами праці. У цій ситуації необхідні ефективні заходи не тільки поточного, але й випереджального характеру щодо нормалізації умов праці, як на рівні держави, так і на рівні окремого підприємства. У зв'язку з цим великого значення набувають питання вдосконалення системи управління умовами й охороною праці як одного з основних напрямів соціально-економічного розвитку держави. Крім того, проблеми подальшого поліпшення умов праці безпосередньо пов'язані з вирішенням завдань раціонального використання трудових ресурсів, підвищення трудової активності людини, і, в свою чергу, із продуктивністю, задоволеністю працею, мотивацією працівників.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти поліпшення умов і охорони праці як чинників підвищення ефективності трудової діяльності досліджували у своїх працях такі українські вчені, як О.В. Забрудський, Л.П. Керб, А.О. Соколова, Ю.Ф. Скіцько, І.В. Ткаченко та ін. [2, 3, 5, 6].

Однак у науковій літературі недостатньо дослідженими залишаються питання розробки комплексного соціально-економічного підходу до управління умовами та охороною праці й недостатньо визначені можливості його використання в Україні.

Метою статті є дослідження економічних та соціальних аспектів поліпшення умов та охорони праці в ринковій системі господарювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку економіки України потребує нестандартних підходів до

створення умов праці, максимально сприятливих для людини, та поліпшення стану охорони праці на вітчизняних підприємствах.

Цим питанням приділяється значна увага у різних міжнародних документах. Так, Міжнародною організацією праці (МОП) прийнято низку конвенцій і рекомендацій щодо створення належних умов праці шляхом:

- встановлення обґрунтованої тривалості робочого часу (Конвенції МОП 67, 153, 175);

- безпеки та гігієни праці (Конвенції МОП 155, 161);

- встановлення достатнього рівня заробітної плати та сприятливих умов праці (Конвенції МОП 26, 99, 131, 94, 95);

- захисту працівників від окремих ризиків (Конвенції МОП 170, 119, 121, 127, 148) [1].

У національному законодавстві основні положення щодо умов та безпеки праці визначено Конституцією України, Кодексом законів про працю й іншими законодавчими актами. У Конституції України (ст. 43) задекларовано право громадян на безпечні, нешкідливі умови праці. В Кодексі законів про працю України наголошується, що відповідальність за створення безпечних, нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Під час оцінки умов праці ступінь впливу різних чинників на працюючих визначають за нормативами Гігієнічної класифікації, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 р. № 450 «Про нову Гігієнічну класифікацію праці та показники, за якими надаються пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці» [4].

Проте проблема виробничого травматизму і професійної захворюваності до цього часу залишається гострою. Щорічно на виробництві травмується близько 50 тис. осіб, з них 1,5 тис. гинуть, понад 3,5 тис. отримують професійні захворювання. Через непрацездатність щорічно втрачається 2,5-3 млн. людино-

днів. За статистичними даними, протягом останніх років понад 3 млн. осіб працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормативам. Тобто практично кожний третій працює у шкідливих умовах.

Близько 1,8 млрд. грн. щороку витрачається на відшкодування збитків, медичну, професійну та соціальну реабілітацію потерпілих від нещасних випадків на виробництві та осіб, які страждають на професійні захворювання - за рахунок внесків на соціальне страхування. Понад 1,3 млрд. грн. витрачається суб'єктами господарювання на оплату пільг і компенсацій працівникам за роботу у важких та шкідливих умовах [2].

Разом з тим, слід враховувати, що нові технологічні процеси істотно змінюють характер виробничої діяльності і сприяють виникненню нових ризиків. З'явилися складні інформаційні технології, які неминуче стають основою появи нових виробничих факторів. За цих умов для запобігання професійним захворюванням необхідно розробляти допустимі рівні емоційного напруження, вдосконалювати методи оцінки ступеня психоемоційного стресу тощо. До того ж, подальший розвиток біологічної і медичної науки дає змогу розкривати нові сторони патогенезу професійної патології, які раніше не були відомі. Це, наприклад, синдром «вигорання» (burn out), вторинний гемахроматоз, патологія від дії металовмісних нано- і субмікронних частинок промислових аерозолів тощо [5].

З наведеного випливає, що необхідно вдосконалити методичні підходи щодо об'єктивного визначення впливу шкідливих, небезпечних чинників на організм працівників, зокрема: шкідливих хімічних речовин 1-2 та 3-4 класу безпеки, пилу переважно фіброгенної дії; вібрації (загальної та локальної); шуму, інфразвуку, ультразвуку; неіонізуючих випромінювань; мікроклімату в приміщенні; температури зовнішнього повітря або атмосферного тиску; важкості праці; робочої пози; напруженості праці тощо.

Підкреслимо, що керівники, які відповідають за умови праці, часто не

враховують, що навіть за 2 класом можуть приховуватися аварійні ситуації. Тому розробка і запровадження заходів, які мотивують працівника, стосується всіх рівнів умов праці. Власне кажучи, система пільг і компенсацій за роботу в несприятливих умовах повинна лише доповнювати комплекс заходів щодо поліпшення стану умов й охорони праці та застосовуватись лише в тих випадках, коли неможливо знешкодити джерела виробничої небезпеки та поліпшити умови праці.

Залежно від об'єктивної оцінки фактичного стану умов праці на робочих місцях доречно запропонувати систему заходів, спрямованих на підвищення економічної й соціальної захищеності працівників, зайнятих у важких, шкідливих і небезпечних умовах праці. Це може бути ціла низка превенцій: лікувально-профілактичні заходи (проведення медичних оглядів, безкоштовне харчування та видача знешкоджувальних засобів та ін.); використання так званого «захисту часом» (регламентовані перерви на відпочинок, скорочений робочий день, додаткова відпустка, зменшення віку виходу на пенсію тощо); диференціація доплат до заробітної плати залежно від класу шкідливості умов праці; належне санітарно-побутове обслуговування (наявність їдалень, лазень, кімнат відпочинку).

Загалом слід розробити єдину стратегію вирішення ряду проблем, пов'язаних у тому числі і з організацією безпеки життєдіяльності людини у процесі трудової діяльності. Потрібен перехід від локального управління до управління системами. Останнім часом все більше підприємств створюють інтегровані системи менеджменту, зорієнтовані одночасно на всі види безпеки. Такий підхід закріплюється національними стандартами (ДСТУ ISO 9001-2001, Україна; ГОСТ Р 12.0.006 – 2002 Росія та ін.). Проте більшість вітчизняних підприємств або ще не приступили до розробки таких систем, або перебувають на початковому етапі.

Для забезпечення єдності підходів, структури, взаємозв'язку і цільової спрямованості розробку і впровадження системи стандартів управління

підприємством, розроблених на основі міжнародних серій ISO 9000 (система управління якістю), ISO 14000 (система управління навколишнім середовищем); OHSAS 18000 (система управління безпекою та гігієною праці); SA 8000 (система соціальної відповідальності) і рекомендацій МОП – ILO OSH 2001 (система охорони праці), доцільно проводити в межах узагальненої системи, якою могла б стати система Загального Управління Безпекою – Total Safety Management – TSM [3].

Отже, система TSM змогла б об'єднати

категорії, орієнтовані на забезпечення безпеки як людей, так і процесів виробництва. Ці елементи функції управління властиві також інтегрованому поняттю – загальне управління безпекою, коли ключовими стають поняття: загальна, професійна, промислова, екологічна безпека, якість процесів, культура та дисципліна праці. При цьому соціально-економічні відносини у сфері умов та охорони праці необхідно трансформувати, враховуючи основні принципи соціального партнерства, але при збереженні окремих важелів державного впливу (див. рис. 1).

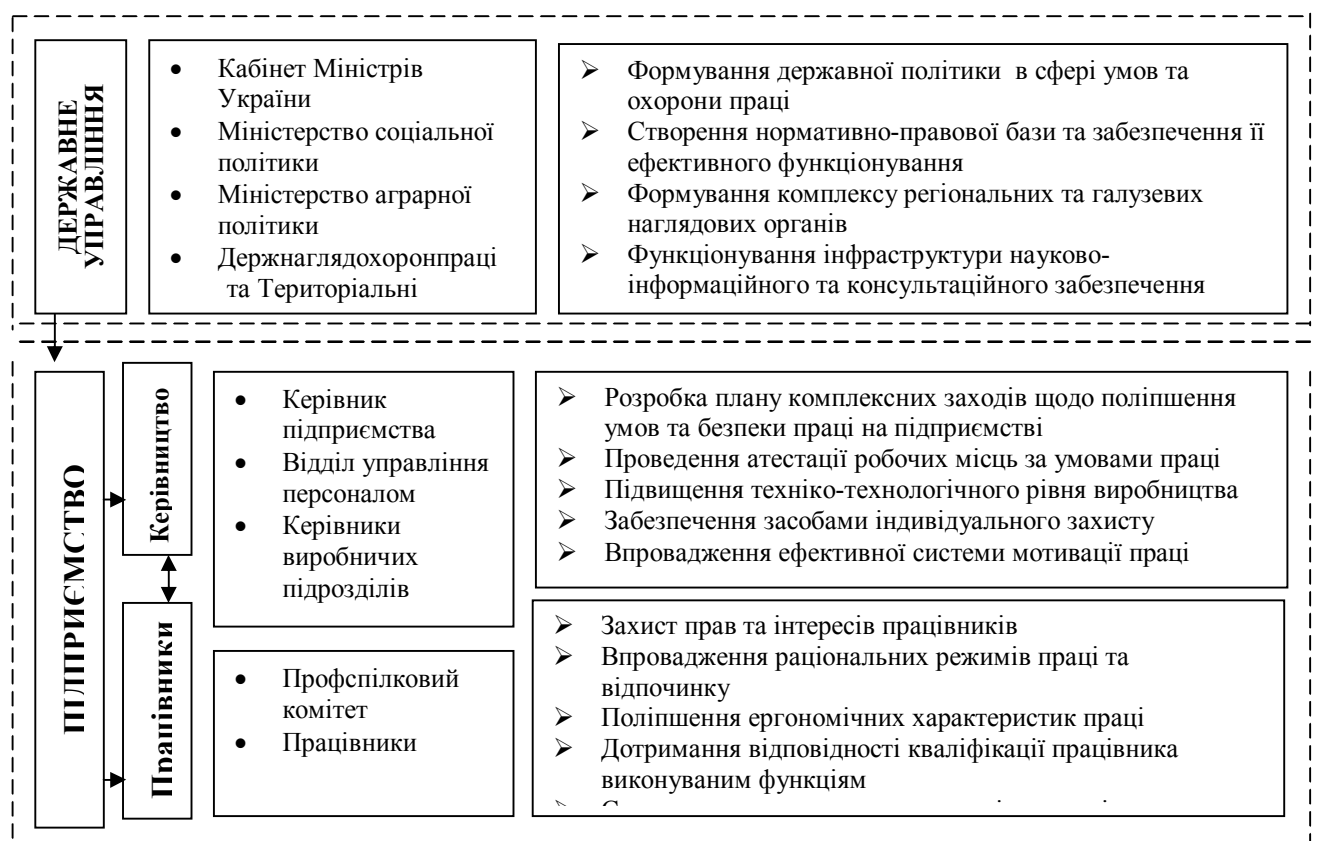

Рис. 1. Схема забезпечення соціально-економічних відносин у сфері умов та охорони праці [3]

Ключовим об'єктом управління має стати людина. Враховуючи те, що основними причинами травматизму є організаційні недоліки, на перший план висуваються професійна підготовка, соціально-психологічне і мотиваційне регулювання, залучення персоналу до розв'язання проблем з охорони праці та корпоративна культура тощо.

Висновки. Ефективному розв'язанню завдань щодо поліпшення умов праці, профілактики захворювань, збереження

здоров'я, скорочення використання ручної й важкої фізичної праці найманих працівників сприятиме системний підхід: поєднання організаційних, правових, соціально-економічних важелів впливу.

У багатьох країнах з розвинутою ринковою економікою накопичено позитивний досвід вирішення питань поліпшення умов і охорони праці. Тому для України на сучасному етапі досить важливим є досвід зарубіжних країн, який дасть змогу переорієнтувати свідомість

керівників підприємств на розуміння і реалізацію ринкових вимог.

Серед першочергових завдань - уже згадані впровадження системи відповідних сучасних стандартів (TSM), актуалізація принципів соціального партнерства, розроблення й реалізація програм гуманізації праці, що має бути невід'ємною складовою частиною програм соціально-економічного розвитку на всіх рівнях управління і підвищення продуктивності праці.

Заходи та їхнє фінансове забезпечення щодо створення нешкідливих, безпечних

умов праці з метою збереження фізичного, психічного здоров'я кожного працівника мають бути детально розписані в галузевих угодах, колективних договорах, планах і програмах соціально-економічного розвитку галузей. Адже їхнє вирішення відповідає інтересам не лише працівників, а й всього суспільства, оскільки здорові працівники матимуть більш високі показники продуктивності, якості праці, забезпечуватимуть безаварійність у роботі, а відтак - сприятимуть досягненню високих прибутків підприємств та власних доходів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Про нову Гігієнічну класифікацію праці та показники, за якими надаються пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими та важкими умовами праці : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2001 р., № 450 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Забрудський, О.В. Соціальна відповідальність суб'єктів економіки та її імплементація в національну стратегію суспільного розвитку [Текст] / О.В. Забрудський // Вісник ДДФА. – 2012 – № 2(28). – С. 14-21.
3. Керб, Л.П. Основи охорони праці : навч. посібник [Текст] / Л.П. Керб. – К. : КНЕУ, 2003. – 215 с.
4. Праця в Україні : Стат. зб. / Держкомстат України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Соколова, А. Організаційно-економічні важелі вдосконалення умов і охорони праці: зарубіжний досвід і перспективи для України [Текст] / А. Соколова // Вісник ДААУ. – 2009. – №2. – С. 251-257.
6. Ткаченко, І. Виробничий травматизм в Україні та на Буковині : аналіз стану, причин і заходи щодо запобігання нещасних випадків на підприємстві [Текст] / І. Ткаченко, Ю. Скілько // Охорона праці на підприємствах. – 2010. – №2. – С. 29-37.

The analysis of current state and the main reasons of industrial injuries and health hazard on profession in Ukraine is given in this article. Problems of improving of the labour conditions relate to the questions of rational use of labour resources, the rise of individual labor activity, the productivity, material satisfaction and personal motivation. Current level of technological progress does not reflect safe labour conditions. It is necessary to realize the importance of effective policy at governmental and business levels.

The purpose of the article is the study of economic and social aspects of improving the safe labour conditions in the market economy. Current development of native economy needs non-standard approaches to improve labor conditions because new technological processes change the nature of business activity substantially and initiate new risks. Depending on the evaluation of labour conditions at workplaces, the system of protective measures of employees engaged in unhealthy, harmful and hazardous jobs is proposed here. It can be preventive measures, additional wage differentiation, sanitary service, etc. As an innovation it is offered to develop the effective strategy for the solution of the problems which includes the switchover from the local management to the management of the systems.

Key object of such management is an individual. The main point of the strategy is professional development, psychological and motivational regulation, involvement of the staff to the labour security decision-making process and corporate culture.

Systematic approach which combines organizational, legal, social and economic levers (Total Safety Management) will help to solve problems effectively in the sphere of labour conditions, disease prevention and healthcare of employees.

Key words: *labour conditions, labour protection, labour safety, health hazard on profession, industrial injuries.*

REFERENCES

1. Zabruds'kiy, O.V. Sotsial'na vidpovidal'nist' sub'ektiv ekonomiki ta її implementatsiya v natsional'nu strategiyu suspil'nogo rozvitku [Tekst] / O.V. Zabruds'kiy // Visnik DDFA. – № 2(28). – 2012 – S. 14-21.
2. Pratsya v Ukraïni: Stat. zb. / Derzhkomstat Ukraïni [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: www.ukrstat.gov.ua
3. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro novu Gigienichnu klasifikatsiyu pratsi ta pokazniki, za yakimi nadayut'sya pil'gi i kompensatsii pratsivnikam, zaynyatim na robotakh iz shkidlivimi ta vazhkimi umovami pratsi» vid 26.09.2001 r., № 450 // [Resurs dostupu] <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Kerb, L.P. Osnovi okhoroni pratsi: Navchal'niy posibnik [Tekst] / L.P. Kerb. – K.: KNEU, 2003. – 215 s.
5. Sokolova A. Organizatsiyno-ekonomichni vazheli vdoskonalennya umov i okhoroni pratsi: zarubizhniy dosvid i perspektivi dlya Ukraïni [Tekst] / A. Sokolova // Visnik DAAU. – 2009. – №2. – S. 251-257.
6. Tkachenko I. Virobnichiy travmatizm v Ukraïni ta na Bukovini: analiz stanu, prichin i zakhodi shchodo zapobigannya neshchasnikh vipadkiv na pidpriemstvi [Tekst] / I. Tkachenko, Yu. Skits'ko // Okhorona pratsi na pidpriemstvakh. – 2010. – №2. – S. 29-37.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2013